

ПУНКТОВИ У РУМУНИЈИ И МАЂАРСКОЈ У ОКВИРУ СРПСКОГ ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ АТЛАСА – РЕЗУЛТАТИ ДОСАДАШЊИХ ТЕРЕНСКИХ ИСТРАЖИВАЊА

У раду ће бити представљени резултати досадашње испитаности пунктова у Румунији и Мађарској за потребе *Српског дијалектолошког атласа*, с циљем да се прегледно прикаже шта је досад урађено и шта је још преостало.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, Српски дијалектолошки атлас, пунктови у Румунији и Мађарској, досадашња истраживања, преглед.

Увод

Давне 1959. године започета је израда *Српскохрватског/ Хрватско-српског* (данас *Српског*) *дијалектолошког атласа* „када је Миливоје Павловић израдио лексички, а Берислав Николић акценатски упитник“ (Реметић, 2017: 101). Након тога, Упитник је допуњен и компетиран „са питањима која треба да верно дочарају штокавско, чакавско и кајкавско наречје, а први упитници Атласа у Србији допуњени су у неколико пунктова већ далеке 1963. године“ (Реметић, 2017: 101).³ У наредном периоду задаци и обавезе на међународним атласима знатно су успорили рад на домаћим пословима па тако није направљена целовита мрежа Атласа, а ни грађа са терена није била посве поуздана (Реметић, 2017: 102). Ни познати историјски догађаји који су уследили 90-их година прошлог века нису нам ишли на руку, те је српска дијалектологија „српско-хрватску визуру заменила српском. Уместо давно започетог заједничког *Српскохрватског дијалектолошког атласа* српски стручњаци су се, стицајем многих немилих околности, најзад – надамо се не баш безнадежно касно – латили обавезе да издају свој језички национални атлас“ (Реметић, 2007: 191).

¹ brankicama@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Детаљније о овоме в. у Реметић, 2007.

Српски дијалектолошки атлас (даље СДА) израђује се у оквиру дуго-рочног пројекта Института за српски језик САНУ *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Пројекат је „свеобухватан и географски и тематски: у њ се утапа свака народна реч на простору од северне Македоније и Враке код Скадра до Арада у Румунији и насеља северно од Будимпеште и од западне Бугарске до Беле Крајине у Словенији и Перија у Истри“ (Реметић, 2007: 191). Мрежа за СДА броји нешто преко 800 пунктова и потребно је нагласити да је број пунктова који је у почетку био предвиђен „више него удвостручен, а посебно је ’згуснута’ мрежа на Косову и Метохији, у појединим крајевима у Босни и Херцеговини и у Хрватској“ (Милорадовић, 2017: 125).

У овом раду биће представљени пунктови у Румунији и Мађарској у оквиру СДА, са посебним освртом на резултате досадашњих теренских истраживања.

Пунктови у Румунији у оквиру СДА

Из Румуније је у оквир СДА укључено 6 пунктова шумадијско-војвођанског (Ш-В) дијалекта, 4 пункта смедеревско-вршачког (С-В), 2 пункта косовско-ресавског (К-Р) и 5 пунктова призренско-тимочког (П-Т) дијалекта.

Пунктови Ш-В дијалекта у Румунији су:

1. Сока (код Чакова)
2. Дињаш (код Темишвара)
3. Шенђурац (јужно од Темишвара)
4. Мали Бечкерек
5. Варјаш (северно од Темишвара)
6. Наћфала (јужно од Арада)

Пунктови С-В дијалекта у Румунији су:

1. Радимња (Банатска Клисура)
2. Петрово Село (Банатска Црна Гора)
3. Краљевац (Банатска Црна Гора)
4. Рекаш

Пунктови К-Р дијалекта у Румунији су:

1. Стара Молдава (Банатска Клисура)
2. Белобрешка (Банатска Клисура)

Пунктови П-Т дијалекта у Румунији су:

1. Свиница
2. Равник (Крашовани)
3. Водник (или Лупак) (Крашовани)
4. Карашево (Крашовани)
5. Јабалче (Крашовани)

Пунктови у Мађарској у оквиру СДА

Из Мађарске је у оквир СДА укључено 5 пунктова шумадијско-војвођанског (Ш-В) дијалекта, 1 пункт косовско-ресавског (К-Р) и 2 пункта херцеговачко-крајишког (Х-К) дијалекта.

Пунктови Ш-В дијалекта у Мађарској су:

1. Мохач
2. Ловра (Будимпешта)
3. Помаз (Сентандреја)
4. Деска (Сегедин)
5. Батања

Пункт К-Р дијалекта у Мађарској је:

Чобанац (Сентандреја)

Пунктови Х-К дијалекта у Мађарској су:

1. Липова
2. Медина

Преглед и резултати досадашњих теренских истраживања

У овом делу рада биће представљено оно што је досад урађено на терену у Румунији и Мађарској за потребе СДА. Најпре ће бити представљени резултати рада на терену у Румунији, а потом у Мађарској.⁴

Резултати теренских истраживања у Румунији

За пункт Сока попуњени су упитници за прва четири лексичка тома 2007. године. Испитивачи на терену су били проф. Ж. Бошњаковић и Д. Радовановић.

⁴ О испитаности пунктова Ш-В дијалекта у Румунији и Мађарској напомене дају и проф. Ж. Бошњаковић и Д. Радовановић у свом раду (в. Бошњаковић, Радовановић, 2009: 238).

За пунктове Дињаш, Шенђурац и Мали Бечкерек попуњени су упитници за I и II лексички том СДА. Грађу су прикупили Д. Радовановић и В. Петровић 2006. године, с тим што су теренску контролу за Шенђурац обавили проф. Ж. Бошњаковић и Д. Радовановић. Упитник за I лексички том СДА попуњен је за пункт Варјаш 2007. године. Испитивачи су били Д. Радовановић и проф. Ж. Бошњаковић, а за пункт Наћфала грађу за I и II лексички том прикупила је 2006. године Д. Радовановић. За три пункта у Румунији попуњен је цео „велики“⁵ Упитник. То су Свиница, Равник и Радимња. Грађу је прикупио М. Томић – за Свиницу у више наврата 1963, 1964, 1965, 1967. и 1968., за Равник 1965. и за Радимњу 1987/88. године. Контролни преглед извршио је П. Ивић, констатујући следеће: за пункт Свиницу да се ради скоро увек о пропустима који се могу исправити увидом у Томићеву монографију о говору Свиничана, а нарочито у његов Речник тога говора у *Српском дијалектолошком зборнику*; за пункт Равник установљено је да су облици правилно забележени, али да је у већини случајева пропуштено да се стави акценат или тачка испод $\epsilon < \text{Ћ}$ и да то треба допунити на основу Томићеве монографије, нарочито речника који она садржи, и за пункт Радимња да три акцента недостају, али да није потребна теренска провера. М. Радан прикупио је 2005. године грађу за I лексички том за пунктове Водник, Карашево и Јабалче. За пунктове Петрово Село и Краљевац попуњен је упитник за I лексички том, 2006. године. Испитивачи на терену били су др Ж. Милин и З. Симић. За пункт Рекаш грађу за I лексички том прикупио је З. Симић 2006. године. И на крају, за два пункта – Стару Молдаву и Белобрешку грађу је прикупила С. Милорадовић 2007. године. За оба пункта попуњени су упитници за I, II, III и IV лексички том. Из овога се може закључити да је грађа за пунктове у Румунији у оквиру СДА прикупљена половично и да би у наредном периоду требало започети посао и завршити.

Резултати теренских истраживања у Мађарској

Када је реч о пунктовима у Мађарској, треба истаћи да су за све њих попуњени цели упитници. За пункт Мохач испитивач је био П. Степановић. Упитник је попуњен 1986/87. године, а контролни преглед обавио је П. Ивић 1994. и 1995. године и закључио да треба евентуално проверити на терену, ако се нађе згодна прилика. Следи пункт Ловра, за који је упитник попунила Ј. Которчевић. Након контролног прегледа П. Ивића 1994. и 1995. године, установљено је да треба или проверити све акценте, или узимати примере без акцента. Грађу за два пункта – Помаз и Чобанац, прикупила је М. Шпис-Ђулум 1994. године. Контролни преглед извршио је П. Ивић 1994. и 1995. године и констатовао да

⁵ Постоји Упитник за некадашњи *Српскохрватски дијалектолошки атлас*, који има 2098 питања и из кога су извучена поједина питања сврстана у оквиру Упитника за I, II, III и IV лексички том СДА (деталније о овоме в. Милорадовић, 2017: 124–125).

нема потребе да се иде на терен ради провере, осим ако се нађе врло згодна прилика. За пунктове Деска и Батања упитници су попуњени исто 1994. године. Испитивач је била С. Ракић-Милојковић. Након контролног прегледа 1996. године, П. Ивић је навео да испитивач треба сам да поправи и евентуално провери на терену, што је и учињено. П. Степановић прикупио је грађу и за пункт Липова 1985/86. године. П. Ивић је то 1994. године прегледао и констатовао да је посао одлично урађен и да треба евентуално проверити на терену неке појединости. И за пункт Медина грађу је прикупила Н. Петровић 1987. године. Након прегледа П. Ивића 1994. године, установљено је да има доста чудних дужина на отвореном крајњем слогу у облицима који немају наслеђену дужину, што доводи у сумњу и остале дужине у том положају и да треба проверити на терену. На основу приложеног може се закључити да је грађа за пунктове у Мађарској прикупљена у потпуности, с тим што је за пунктове Ловра и Медина неопходна теренска провера.

Закључак

У оквиру Закључка у табелама ће бити прво представљено оно што је досад урађено, а потом и оно што је још преостало да се уради на терену.

Табела 1: Преглед досадашње испитаности пунктова у Румунији у оквиру СДА

НАЗИВ ПУНКТА	ГОДИНА ИСПИТИВАЊА	ШТА ЈЕ УРАЂЕНО
Ш-В дијалекат		
Сока	2007. г.	Упитници за I, II, III и IV том СДА
Дињаш	2006. г.	Упитници за I и II том СДА
Шенђурац	2006. г.	Упитници за I и II том СДА
Мали Бечкерек	2006. г.	Упитници за I и II том СДА
Варјаш	2007. г.	Упитник за I том СДА
Наћфала	2006. г.	Упитници за I и II том СДА
С-В дијалекат		
Радимња	1987/88. г.	Цео упитник
Петрово Село	2006. г.	Упитник за I том СДА
Краљевац	2006. г.	Упитник за I том СДА
Рекаш	2006. г.	Упитник за I том СДА
К-Р дијалекат		
Стара Молдава	2007. г.	Упитници за I, II, III и IV том СДА
Белобрешка	2007. г.	Упитници за I, II, III и IV том СДА
П-Т дијалекат		
Свиница	1963, 1964, 1965, 1967. и 1968. г.	Цео упитник

Равник	1965. г.	Цео упитник
Водник		Упитник за I том СДА
Карашево	2005. г.	Упитник за I том СДА
Јабалче	2005. г.	Упитник за I том СДА

Табела 2: Преглед досадашње испитаности пунктова у Мађарској у оквиру СДА

НАЗИВ ПУНКТА	ГОДИНА ИСПИТИВАЊА	ШТА ЈЕ УРАЂЕНО
Ш-В дијалекат		
Мохач	1986/87. г.	Цео упитник
Ловра		Цео упитник
Помаз	1994. г.	Цео упитник
Деска	1994. г.	Цео упитник
Батања	1994. г.	Цео упитник
К-Р дијалекат		
Чобанац	1994. г.	Цео упитник
Х-К дијалекат		
Липова	1985/1986. г.	Цео упитник
Медина	1987. г.	Цео упитник

Табела 3: Преглед онога што је преостало да се уради на терену у Румунији за потребе СДА

НАЗИВ ПУНКТА	ШТА ЈОШ ТРЕБА УРАДИТИ
Ш-В дијалекат	
Дињаш	Попунити упитнике за III и IV том СДА
Шенђурац	Попунити упитнике за III и IV том СДА
Мали Бечкерек	Попунити упитнике за III и IV том СДА
Варјаш	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
Наћфала	Попунити упитнике за III и IV том СДА
С-В дијалекат	
Петрово Село	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
Краљевац	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
Рекаш	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
П-Т дијалекат	
Свиница	Пропусте исправити увидом у Томићеву монографију <i>Говор Свиничана</i>
Равник	Допунити на основу Томићеве монографије, нарочито речника који она садржи
Водник	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
Карашево	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА
Јабалче	Попунити упитнике за II, III и IV том СДА

Табела 4: Преглед онога што је преостало да се уради на терену у Мађарској за потребе СДА

НАЗИВ ПУНКТА	ШТА ТРЕБА УРАДИТИ
Ш-В дијалекат	
Ловра	Проверити све акценте
Х-К дијалекат	
Медина	Проверити на терену

Општи закључак би био да је добар део посла на терену у Румунији и Мађарској за потребе СДА урађен, али да је доста тога и преостало. У нади да ће се започети посао у најскоријем периоду привести крају, јер дијалекти полако али сигурно одлазе, завршићу речима П. Ивића: „Није губитак то што ишчежава неискрпно благо разноврсних прелива нашег народног говора, али јесте губитак ако то богатство ишчежава незабележено“ (Ивић, 1962: 208).

Литература

- Бошњаковић, Радовановић, 2009: Ж. Бошњаковић, Д. Радовановић, Степен испитаности шумадијско-војвођанског дијалекта, Београд: *Јужнословенски филолог*, LXV, 229–265.
- Ивић, 1962: П. Ивић, Дијалектологија, један наш културни проблем, Нови Сад: *Летопис Матице српске*, 389/3, 175–180.
- Милорадовић, 2017: С. Милорадовић, Лингвистичка географија у Србији – језички записи на картама и њихово читање, Београд: *Јужнословенски филолог*, LXXIII, св. 3–4, 113–135.
- Реметић, 2007: С. Реметић, Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик, *Шездесет година Института за српски језик САНУ: зборник радова I*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 179–193.
- Реметић, 2017: С. Реметић, Српска дијалектологија јуче, данас, сутра, Београд: *Јужнословенски филолог*, LXXIII, св. 3–4, 85–112.

Brankica Đ. Marković

**SPECIFIC REGIONAL POINTS IN ROMANIA AND
HUNGARY WITHIN *SERBIAN DIALECTOLOGICAL
ATLAS* – CURRENT RESULTS OF THE FIELD
RESEARCH CUNDUCTED**

Summary

The paper presents the results obtained from the research that has been conducted so far in specific regional points in Romania and Hungary for *Serbian Dialectological Atlas* aiming to make an overview of what has been achieved and what still remains to be done.

Key words: Serbian language, dialectology, Serbian Dialectological Atlas, specific regional points in Romania and Hungary, research done so far, overview.